

De onstuitbare opmars van 't Poldernederlands

“Nou je 't zegt”. Dat is de reactie die ik vaak krijg als ik iemand een spraakfragment laat horen en zeg waar ie op moet letten. Als je 't weet, ga je 't horen, blijkbaar. Daarom was 't welhaast een wonder dat ik op 4 mei 1997 bij de Dodenherdenking, zonder voorkennis, een soort Nederlands hoorde dat opviel en dat ik bij die plechtigheid niet verwacht had. 't Contrast tussen de plechtigheid en 't Nederlands dat ik hoorde was verbijsterend voor mijn toenmalige oren. “Omdat taaid wel voorbaai kan gaan maar nooit is voltooid”.

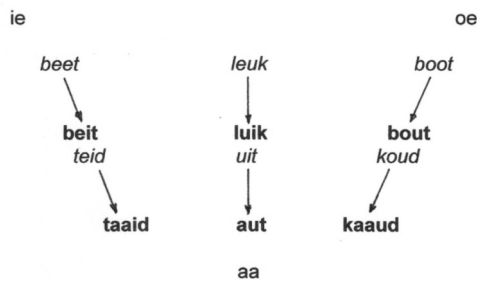
Toen ik er, op zoek naar een onderwerp voor een spreekbeurt, eens beter op ging letten, hoorde ik 't vaker, die *aa*i voor *ei*/ij. In 't programma 't *Blauwe Licht* bijvoorbeeld en in *De Plantage* van Hanneke Groenteman. En in cabaretliedjes als 'Blaaif baai maai'. Ook de andere tweeklanken *ui* en *ou* begonnen *aa*-achtig, hoorde ik. Ik gaf 't verschijnsel een naam: *Poldernederlands*.

Maar ja, 't waren indrukken en die tellen wel in de media maar niet in de wetenschap. Gelukkig had de foneticus Vincent van Heuven te Leiden wel zin om wetenschappelijk naar de opnames van die programma's te kijken en ze te analyseren. Zijn uitkomsten deden me veel genoegen: inderdaad is er een verlaging van de tweeklanken, inderdaad doen vrouwen 't meer dan mannen en inderdaad ook de lange klinkers worden mee omlaag getrokken.

Over mijn andere aanname deed hij geen uitspraak; die ligt ook niet op zijn terrein, want die aanname heeft iets met sociologie te maken. Ik ben namelijk van mening dat die veranderende uitspraak die bij vrouwen begonnen is, alles te maken heeft met de maatschappelijke veranderingen die zich in de jaren 1960-70 voordeden en waarvan vrouwen 't meest profiteerden. Die trokken zich steeds minder aan van allerlei regels van 'wat hoort'. Zo werd ook 't klassieke ABN onbewust slachtoffer van hun gerebel-leer.

Dat leidde ertoe dat de spreeksters, altijd hoogopgeleide vrouwen of studentes, de drie tweeklanken, *ei*, *ui* en *ou*, niet meer zo zorgvuldig articuleerden als voorheen gebruikelijk was. Gevolg was dat de aanzet van de tweeklanken met een meer open mond gesproken werden, waardoor die in de buurt van de *aa* kwam: *aa*i, *aa*i en *aa*u. Niets bijzonders eigenlijk want dezelfde ontwikkeling hebben 't Duits en 't Engels ook door-gemaakt. Denk aan de uitspraak van 't Engels: *wine*, *house*, en 't Duits: *Wein*, *Haus*.

Klinkerdriehoek van het Poldernederlands

Figuur 1 – Klinkerdriehoek van het Poldernederlands.

Wat wel bijzonder en uniek is, is dat die ontwikkeling zich in 't Nederlands niet als in 't Duits en 't Engels al in de 16de en de 17de eeuw voltrokken heeft, maar pas in de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw. Dat wil zeggen: in de Standaardtaal in wording; in een aantal Hollandse dialecten had die verlaging wel doorgezet.

Voornaamste oorzaak dat die ontwikkeling in de Standaardtaal niet plaats had, is een kwestie van taalpolitiek geweest. De grammatici en schrijvers, die zich in de 16de en 17de eeuw met de opbouw van de nieuwe standaardtaal bezighielden, keurden die *aa*i in *klaain* (klein), *kaai* (kei) nadrukkelijk af. Ze vonden die *aa*i plat en boers, omdat ze die hoorden in de Hollandse dialecten. Of zoals Christiaen van Heule 't in 1612 in zijn *Nederduydsche spellinge* formuleerde: “Dat nu zommige inde plaetze van *ey*, *hey*, *key*, *ley*, etc. stellen ende voor goed achten *ay*, *hay*, *kay*, *lay*, etc. mag kommen duer hare wijd-gapige uyt-sprake, die wy in ons zoo niet en bevinden: achtende ook voor bequamer, datmen de zoetigheyd altijd boven de hardigheyd plaetze geve, inzonderheyd als 't niet en strijd tegen het meerderen-deel onzer Nederlandsche uyt-sprake”¹.

Dat tegenhouden van de verlaging van de tweeklank *ei* (over verlaging van *ui* en *ou* zwijgen de grammatici) is een van de weinige gevallen van succesvol taalbeleid, want tot de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw bleef de uitspraak onveranderd die van de klassieke ABN-tweeklanken. Pas toen zich op grote schaal maatschappelijke veranderingen voltrokken, kon de verlaging alsnog doorzetten. Opmerkelijk is dat de verschijnselen van 't Poldernederlands zich alleen voordoen in 't Nederlandse Nederlands, niet in 't Vlaamse.

Een geslaagde taalverandering blijkt twee oorzaken te hebben: een interne, die inherent is aan 't taalsysteem, bijvoorbeeld de (universele) neiging om een lange klinker of tweeklank te verlagen, en een externe, namelijk de acceptatie van de verandering.

Of de acceptatie van 't Poldernederlands een blijvend karakter heeft, is in 1999 en daarna onderzocht door de sociolinguïst Renée van Bezooijen. Ze heeft een Luistertoets opgesteld met vier soorten Nederlands, waaronder 't Poldernederlands. De anonieme geluidsfragmenten werden voorgelegd aan vier groepen luisteraars: jongere vrouwen, oudere vrouwen, jongere mannen en oudere mannen. De opdracht was de fragmenten te beoordelen in de termen: 'plat-ABN', 'afwijkend-normaal', 'ouderwets-modern', 'lelijk-mooi', 'slordig-verzorgd' en 'niets voor mij-echt iets voor mij'.

Een van de uitkomsten van 't onderzoek dat ze samen met Rob van den Berg (2001) heeft uitgevoerd, luidt: "the younger females place Polder Dutch above the Randstad accents. Again the young women are found to hold a more positive attitude towards Polder Dutch than the other listeners".

Van Bezooijen (1999) concludeert voorzichtig: "Voorlopig houden we het erop dat het Poldernederlands vooral in de Randstad onder vrouwen in opmars is, ten koste van het ABN".

Die voorspelling lijkt anno 2017 wel uitgekomen te zijn. 't Is al zo gewoon geworden, dat Poldernederlands, je hoort 't overal: bij vrouwelijke hooggeleerden, presentatoren en Zomergasten, politici, maar ook bij gewone mensen, waaronder leraren Nederlands, al dan niet gelauwerd door de Taalstaat.

Referenties

- Bezooijen, R. van & R. van den Berg (2001). "Who power Polder Dutch? A perceptual-sociolinguistic study of a new variety of Dutch". In: T. van der Wouden & H. Broekhuis (eds.). *Linguistics in the Netherlands 2001*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company), p. 1-12.
- Heuven, V.J. van, L. Edelman & R. van Bezooijen (2002). 'The pronunciation of /Ei/

by male and female speakers of avant-garde Dutch'. Referaat *TIN-dag*, Utrecht, 26 januari 2002.

Jacobi, I. (2009). *On variation and change in diphthongs and long vowels of spoken Dutch*; [Doctoral thesis]. Amsterdam: University of Amsterdam.

Stroop, J. (1998). *Poldernederlands; waardoor het ABN verdwijnt*. Amsterdam: Prometheus.

Interessante websites

- <http://cf.hum.uva.nl/poldernederlands/index.html>
- <http://www.janstroop.nl/poldernederlands/>

Noot

- ¹ In vertaling: “Dat sommigen nu in plaats van *ey, hey, key, ley*, enzovoort *ay, hay, kay, lay*, enzovoort schrijven en goed vinden, komt mogelijk door hun wijde uitspraak, die wij bij onszelf zo niet hebben waargenomen. We vinden ’t ook beter is dat men ’t aangename laat prevaleren boven ’t harde, vooral als dat niet in strijd is met ’t grootste deel van onze Nederlandse uitspraak”.